25 Jahre / lat
DHI Warschau
NIH w Warszawie

Newsletter
2019/1

Konferencja Niemiecko-Czeskiej i Niemiecko-Słowackiej Komisji Historyków w Warszawie
Regiony żydowskie w Europie Środkowo-Wschodniej w nowych perspektywach badawczych
Warszawski NIH z wizytą w Bostonie
Wolne przestrzenie w realnym socjalizmie
Nowe interpretacje „Koncepcji Europy Środkowej"
Imperialny cień Prus Wschodnich
Laboratories of Modernity
Momenty monetyzacji i strefy komercjalizacji w basenie Morza Bałtyckiego
52. Zjazd Historyków Niemieckich
Góry przedmiotem konferencji kulturowo-historycznej
Pogranicze jako wizja i doświadczenie

Deutsches Historisches Institut Warschau
Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

Konferencje / Warsztaty

Konferencja Niemiecko-Czeskiej i Niemiecko-Słowackiej Komisji Historyków w Warszawie

W dniach 11-13 października 2018 roku Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie po raz pierwszy był gospodarzem konferencji Niemiecko-Czeskiej i Niemiecko-Słowackiej Komisji Historyków. Temat obrad pozostawał w ścisłym związku z jubileuszem stulecia odzyskania i uzyskania niepodległości przez wiele państw Europy Środkowo-Wschodniej. Naukowcy z kilku krajów (z Polski, Niemiec, Czech i Słowacji a także z Węgier Litwy, Austrii i Ukrainy) dyskutowali na temat państwowych i oddolnych form upamiętniania wydarzeń z 1918 roku. Podczas obrad zwrócono uwagę na rzadko dotąd dostrzegane kwestie, takie jak: konkurencja wspólnot pamięci czy też marginalizacja całych środowisk, które odegrały wprawdzie ważną rolę w momencie narodzin państwa, ale potem zostały odsunięte od wpływu na jego politykę (dotyczy to między innymi kobiet i mniejszości etnicznych).

Częścią programu była dyskusja panelowa poświęcona porównawczemu ujęciu historii państw Europy Środkowo-Wschodniej, moderowana przez dr Janę Osterkamp. Wzięli w niej udział prof. dr hab. Roman Holec, prof. dr hab. Frank Hadler, prof. dr hab. Włodzimierz Borodziej, prof. dr hab. Andrij Portnow i prof. dr hab. Miloš Řezník. Konferencji towarzyszył otwarty pokaz filmu paradokumentalnego produkcji czeskiej z cyklu *Czeskie stulecie* pt. *Wielkie burzenie*.

W dniach, w których odbywała się konferencja, NIH był także gospodarzem zamkniętych obrad obu komisji historyków. ■

prof. dr hab. Miloš Řezník

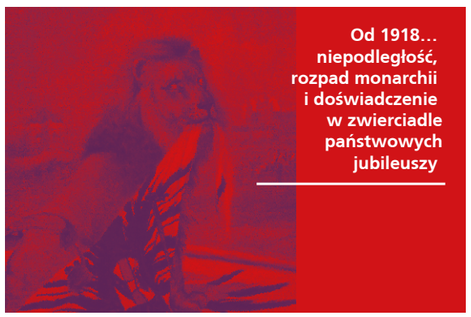

Od 1918… niepodległość, rozpad monarchii i doświadczenie w zwierciadle państwowych jubileuszy

Gospodarka, religia, medycyna – regiony żydowskie w Europie Środkowo-Wschodniej w nowych perspektywach badawczych

prof. dr hab. Moshe Rosman
źródło: Polona

W dniach 6–7 listopada 2018 roku w Niemieckim Instytucie Historycznym oraz na Uniwersytecie Warszawskim odbyła się konferencja zatytułowana „Jewish Region in the Early Modern Central and Eastern Europe". Sesja została zorganizowana we współpracy Niemieckiego Instytutu Historycznego z Centrum im. Anielewicza w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego oraz Instytutem Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej uczestnikami byli naukowcy z Polski, Izraela, Rosji, Niemiec oraz Stanów Zjednoczonych.

Tematem przewodnim były regiony w Europie Środkowo-Wschodniej analizowane z perspektywy studiów żydowskich. Podstawowym celem konferencji było pokazanie, że idea „regionu" może być stosowana w badaniach historii i kultury Żydów w epoce wczesnonowożytnej. „Region żydowski" został zdefiniowany jako obszar aktywności stworzony przez Żydów i wypełniany ich działalnością. Obszary te są do pewnego stopnia niezależnie od istniejących granic politycznych oraz geograficznych.

Wykład na otwarcie konferencji wygłosił prof. dr hab. Moshe Rosman z Uniwersytetu Bar–Ilan w Izraelu. W prezentacji dokonana została analiza historiograficzna, pokazująca dotychczasowe badania dotyczące regionów w epoce nowożytnej. Następnie prof. Rosman przedstawił różne możliwości interpretacyjne pojęcia, wskazując na jego wieloznaczność. Prezentacja prof. Moshe Rosmana wywołała ożywioną dyskusję.

W trakcie konferencji wygłoszono siedemnaście referatów, prezentowanych w pięciu sekcjach tematycznych. W pierwszej z nich omówione zostały zagadnienia związane z rozwojem organów regionalnej autonomii żydowskiej na przykładzie ziem koronnych oraz Waadu litewskiego. W panelu pt. „Regions and Economy" przedstawiona została działalność kupców żydowskich w Wielkim Księstwie Litewskim. Dodatkowo Shaul Stampfer pokazał, jak ekonomia wpływała na kształtowanie się tradycyjnych regionów żydowskich. W sekcji „Jewish Geography" Vladimir Levin omówił wschodnioeuropejskie żydowskie mapy mentalne. Interesującą analizę pokazującą znaczenie nazw regionalnych w autoidentyfikacji Jakuba Franka przedstawił Paweł Maciejko. Marek Tuszewicki pokazał natomiast, że koncept „regionu" może być wykorzystywany w badaniach nad żydowską medycyną ludową. Pytaniem przewodnim kolejnej sekcji pt: „Jewish Region-Christian Region" był wpływ podziałów wprowadzanych przez chrześcijan (władze zwierzchnie) na tworzenie żydowskich regionów. Zagadnienie to było rozpatrywane z perspektywy: prawno-sądowej, demograficznej oraz działalności przedstawicieli elit ekonomicznych. Ostatnia sekcja konferencji poświęcona została tematyce religijnej („Region and Religion"). W jej ramach omówione zostały zagadnienia związane z regionalnymi zwyczajami modlitewnymi oraz przedstawienia organizowane w czasie święta Purim. ■

«New economic fields of activity provided employment and strengthened population growth [...]. This economic shift thus contributed to new settlement and migratory patterns and indirectly to the growing regionality among Jews in the Polish-Lithuanian Commonwealth»
– Shaul Stampfer

Shaul Stampfer

Warszawski NIH z wizytą w Bostonie

Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies (ASEEES) organizuje każdej jesieni międzynarodową konferencję, która stanowi forum wymiany informacji i idei, służąc promocji interdyscyplinarnej współpracy uczonych z całego świata. Tegoroczna ASEEES Convention, która odbyła się 6–9 grudnia 2018 roku w Bostonie pod hasłem „Performance", była jubileuszową, 50. imprezą tego rodzaju, a zarazem okazją do uczczenia 70-lecia istnienia ASEEES. W konferencji, obejmującej ponad 450 paneli, 100 dyskusji panelowych i liczne imprezy towarzyszące, wzięło aktywny udział sześcioro pracowników NIH w Warszawie.

Zespół badawczy „Regionalność i powstawanie regionów" (dr Maria Cieśla, dr Sabine Jagodzinski, dr Aleksandra Kmak-Pamirska i dr Zdeněk Nebřenský jako przewodniczący) zaprezentował niektóre aspekty swoich projektów badawczych w panelu „Creating Regions: Case Studies of Lower Lusatia, Royal Prussia, and the Grand Duchy of Lithuania from the 17th to 20th Centuries". Dr Florian Riedler (Uniwersytet Gießen) omówił elementy łączące regionalną metodykę projektów, mieszczących się w dziedzinach badawczych historii powszechnej, historii sztuki i historii Żydów.

Jako ekspertka w zakresie studiów żydowskich dotyczących Wielkiego Księstwa Litewskiego dr Maria Cieśla w ramach jednej z debat panelowych wzięła udział w dyskusji o książce Adama Tellera, przetłumaczonej w 2016 roku na angielski pod tytułem „Money, Power, and Influence in Eighteenth-Century Lithuania": The Jews on the Radziwiłł Estates (Stanford University Press).

Dr Sabine Jagodzinski komentowała panel „Transottomanica: Performing Cross-Border Contacts between Eastern Europe and the Ottoman Empire, 17th–19th Centuries". Dyskutowano w nim o cyrkulacji obiektów i idei w „transosmańskiej strefie kontaktów", która rozciągała się między Imperium Habsburskim, Rosyjskim i Osmańskim, Rzeczpospolitą Obojga Narodów oraz Chanatem Krymskim i księstwami Mołdawii, Wołoszczyzny i Siedmiogrodu jako osmańskimi państwami wasalnymi.

Omawiając temat „Monasteries, Network-hubs and Business-incubators: New Approaches to the History of Prisons in Russia, Prussia, and Poland", dr Felix Ackermann dyskutował razem z dr. Matthiasem Kaltenbrunnerem (Uniwersytet Wiedeński) i Ekateriną Makhotiną (Uniwersytet Boński) o więzieniach jako przestrzeniach społecznych, które nie istnieją w separacji od reszty społeczeństwa, lecz znajdują się w jego centrum. Ekaterina Makhotina zademonstrowała to na przykładzie więzień klasztornych w osiemnastowiecznej Rosji. Dr Felix Ackermann analizował bunt więźniów we Lwowie 1902 roku, podkreślając, że ciasne pomieszczenia byłego klasztoru brygidek uniemożliwiały natychmiastową pacyfikację buntu przez administrację więzienia. Dr Matthias Kaltenbrunner, który do czerwca 2018 roku był stypendystą w warszawskim NIH, pokazał, jak na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku siatki byłych więźniów odciskały piętno na nieformalnych rynkach używanych samochodów.

po drodze z Nowego Jorku do Bostonu
© Felix Ackermann

dr Maria Cieśla, dr Sabine Jagodzinski, dr Aleksandra Kmak-Pamirska, dr Florian Riedler, dr Zdeněk Nebřenský (od lewej)

Dr Sabine Stach reprezentowała zespół badawczy „Funkcjonalność historii w późnej nowoczesności". W panelu „History in Tourism – Tourism in History: Performative Perspectives on Touristic Interactions" dr Magdalena Banaszkiewicz (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), dr hab. Pavel Mücke (Instytut Historii Współczesnej w Pradze) i dr Sabine Stach dyskutowali o performatywnych i narracyjnych strategiach uwierzytelniania przewodników od lat siedemdziesiątych XX wieku do teraźniejszości. Dr Sabine Stach poprowadziła ponadto panel „The Government of Dis/ability in Socialist Central Eastern Europe", zogniskowany na porównawczych metodach badania historii dzieciństwa pod kątem psychicznych bądź społecznych odchyleń od normy.

Wśród uczestników dorocznej sesji ASEEES nie zabrakło także dawnych stypendystek i stypendystów oraz partnerów NIH w Warszawie. ■

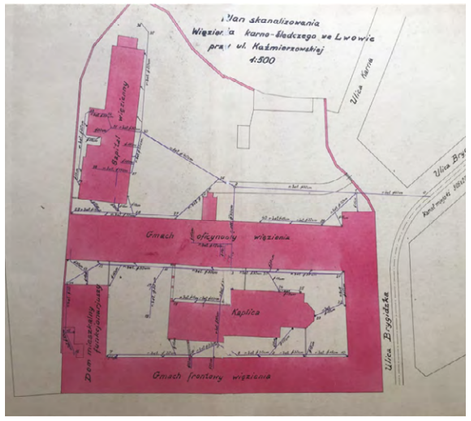

plan kanalizacji w więzieniu Brygidki we Lwowie, źródło: DALO 129619 str. 13

Wolne przestrzenie w realnym socjalizmie

prof. dr hab. Włodzimierz Borodziej, prof. dr. hab. Jerzy Kochanowski, dr Dušan Segeš, dr hab. Markus Krzoska, prof. dr hab. Thomas Lindenberger, dr Dobrochna Kałwa (od lewej)

W dniach 22–23 listopada 2018 roku odbyła się konferencja „Room for Manoeuvre in State Socialism", kończąca trzyletni projekt prowadzony przez prof. dr hab. Claudię Kraft i prof. dr. hab. Jerzego Kochanowskiego, finansowany przez NCN i DFG w ramach grantu Beethoven. Uczestnicy projektu z Polski, Niemiec, Słowacji, Czech i USA dzięki wsparciu Niemieckiego Instytutu Historycznego, gospodarza tego wydarzenia, mieli okazję przedstawić wyniki swoich badań, które w ramach poszczególnych paneli były komentowane przez ekspertów.

Pierwszego dnia obrad wykład wprowadzający wygłosił prof. dr hab. Pavel Kolář z Uniwersytetu w Konstancji, który w sposób niezwykle sugestywny, ale i odwołujący się do jego osobistego doświadczenia, omówił różne wymiary wolności w systemie socjalistycznym oraz w okresie transformacji. Tego samego dnia odbył się także pierwszy panel poświęcony przestrzeniom wolności obejmującym terytoria dosłownie i/lub metaforycznie będące na peryferiach. Referaty wygłosili kolejno: prof. dr hab. Jerzy Kochanowski o fenomenie Zakopanego w okresie gomułkowskim, dr hab. Markus Krzoska o mieszkańcach wiosek znajdujących się w pobliżu kopalni węgla brunatnego w okolicach Bogatyni oraz dr Dušan Segeš na temat postaw preszowskich rolników wobec kolektywizacji.

Kolejnego dnia referenci szukali przestrzeni wolności przede wszystkim wśród takich aktorów społecznych jak samotne matki (Jakub Gałęziowski) oraz rodziny adopcyjne (dr hab. Barbara Klich-Kluczewska). Drugi panel poświęcony był różnym formom „radzenia sobie" w rzeczywistości państwa socjalistycznego oraz w okresie przejściowym w lokalnych społecznościach rolników z Golzow (dr Maria Hetzer), Slušovic, (dr hab. Martin Jemelka) oraz górali z Zakopanego (Juraj Buzalka). Na koniec omówiono różne sposoby komunikacji, rozumiane także jako przestrzenie wolności. Matthias Barelkowski przybliżył społeczność krótkofalowców, a dr Theodore Weeks esperantystów. Obu tym grupom udało się stworzyć formy współpracy i wymiany myśli, które, choć do pewnego stopnia kontrolowane przez władze, nie były dlań całkowicie dostępne. Przemysław Mrówka natomiast prezentował znaczenie dolara w PRL, również jako medium komunikacyjnego.

Wśród komentatorów znaleźli się tacy naukowcy jak: dr Muriel Blaive, prof. dr hab. Ulf Brunnbauer, dr Dobrochna Kałwa, dr hab. Agnieszka Kościańska, dr hab. Iwona Kurz, prof. dr hab. Thomas Lindenberger, dr Ewelina Szpak oraz Zsuzsanna Varga. Ich wystąpienia nie były tylko głosem w dyskusji, ale swoimi uwagami rzucili światło na wiele aspektów teoretycznych, metodologicznych i merytorycznych, które z pewnością zostaną uwzględnione przy wydawaniu publikacji pokonferencyjnej. Założenia wstępne i podsumowanie konferencji przedstawiła prof. dr hab. Claudia Kraft. ■

Nowe interpretacje „koncepcji Europy Środkowej"

prorektorzy UŁ: prof. dr hab. Tomasz Cieślak, prof. dr hab. Elżbieta Żądzińska © Bartosz Kałużny, Wydział Filozoficzno-Historyczny UŁ

Polskojęzyczna konferencja „Zaczęło się w Wiedniu. Otto Forst de Battaglia, Oskar Halecki i idea Europy Środkowej", która odbyła się 22 i 23 listopada na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego, była kontynuacją wcześniejszych łódzkich sesji poświęconych Haleckiemu. Oprócz Oskara Haleckiego w centrum uwagi znalazł się tym razem austriacki historyk, dyplomata i pisarz Otto Forst de Battaglia (1889–1965), którego rodzina pochodziła z Galicji. Należał on do nielicznych niemieckojęzycznych autorów okresu międzywojennego i wczesnego okresu powojennego, którzy byli świetnie obeznani z polskim językiem i kulturą i uważali się za polonofilów. Z tego powodu po otrzymaniu azylu w Szwajcarii podczas drugiej wojny światowej wstąpił do służby dyplomatycznej polskiego rządu emigracyjnego. Stał się znany m.in. dzięki swoim obszernym pracom na temat Jana III Sobieskiego i Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Organizacją konferencji zajęły się wspólnie warszawski NIH wraz z Instytutem Historii Uniwersytetu Łódzkiego, który był głównym organizatorem, a także wiedeńska Stacja Naukowa Polskiej Akademii Nauk w Wiedniu i Austriackie Forum Kultury w Warszawie. Referentki i referenci z Polski, Niemiec, Austrii i Szwajcarii omawiali głównie reprezentowane przez obu autorów interpretacje i koncepcje historiograficzne w kontekście międzynarodowym. Dyrektor warszawskiego NIH prof. dr hab. Miloš Řezník wygłosił referat o ideach Europy Środkowej i „historycznej misji" monarchii habsburskiej w austriackiej polityce historycznej w XIX i wczesnym XX wieku. ■

sala konferencyjna na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego © Bartosz Kałużny, Wydział Filozoficzno-Historyczny UŁ

Imperialny cień Prus Wschodnich. Rola narodowych socjalistów z Królewca, Tylży i Olsztyna w aneksji ziem polskich

Po niemieckiej napaści na Polskę we wrześniu 1939 roku Gau Ostpreußen odgrywał kluczową rolę w okupacji, aneksji i rabunku ziem położonych wokół Suwałk, Białegostoku, Grodna oraz na północy Mazowsza. Wyznaczeni przez Ericha Kocha starostowie budowali na tych terenach administrację cywilną na wzór Prus Wschodnich. Funkcjonariusze NSDAP, SS, SD i Gestapo tworzyli system ucisku, eksploatacji i mordowania dziesiątków tysięcy polskich obywateli.

Podczas warsztatów, które odbyły się 13 października 2018 roku w ramach Festiwalu Mendelsohna w Olsztynie, zorganizowanych przez NIH w Warszawie we współpracy z Fundacją „Borussia" i Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie, omawiano znaczenie Prus Wschodnich dla niemieckiej okupacji Polski podczas drugiej wojny światowej. W centrum uwagi znalazła się rola wschodniopruskich urzędników i funkcjonariuszy oraz funkcja pracowników administracji cywilnych, które od jesieni 1939 roku organizowały na co dzień niemiecką okupację w „Kreis Sudauen" (powiecie suwalskim) i w „Regierungsbezirk Zichenau" (rejencji ciechanowskiej) na północnym Mazowszu. Przyniosła ona mieszkańcom aresztowania, tortury, rozstrzelania, pracę przymusową i inne represje. Szczególnie dotknęło to polskich i litewskich Żydów, których jawne prześladowanie rozpoczęło się już wraz z wkroczeniem Wehrmachtu, a latem 1942 roku włączone zostało w akcję „Reinhardt", która doprowadziła do wymordowania prawie wszystkich żydowskich mieszkańców. Wschodniopruscy funkcjonariusze z doświadczeniem w „pacyfikacji Suwałk" odgrywali ważną rolę w tworzeniu „Bezirk Bialystok" (okręgu białostockiego) latem 1941 roku. Ten ostatni nie został wprawdzie całkowicie wcielony do Rzeszy Niemieckiej, ale był metodycznie dostosowywany do systemu administracji cywilnych w Prusach Wschodnich.

Warsztaty były skierowane do nauczycieli i innych zainteresowanych osób. Służyły między innymi zintegrowaniu bieżących badań dotyczących niemieckiej polityki okupacyjnej w Prusach Wschodnich, Polsce, na Litwie i Białorusi. Dyskusja końcowa, prowadzona najpierw w grupach, a potem w ramach panelu, dotyczyła znaczenia warsztatów dla kultury pamięci dzisiejszego województwa warmińsko-mazurskiego. ■

© Vygaudas Juozaitis Litewska Narodowa Biblioteka Martynasa Mažvydasa

Warsztaty „Laboratories of Modernity" w filii NIH w Wilnie

Warsztaty „Laboratories of Modernity", zorganizowane przez filię NIH w Wilnie razem z Uniwersytetem Wiedeńskim, rozpoczęły się od wizyty we wciąż użytkowanym więzieniu na Łukiszkach. Kierownik działu pracy socjalnej pokazał uczestnikom m.in. cerkiew, w konsekrowanym w 1904 roku kompleksie więziennym, wykorzystywaną obecnie jako dom kultury dla więźniów. W centrum ciągu cel dla więźniów z długimi wyrokami znajdowała się niegdyś kaplica rzymskokatolicka, której prezbiterium jest wciąż widoczne. Nowo urządzona kaplica znajduje się w drugim ciągu cel w miejscu dawnej synagogi. Podczas warsztatów, które odbyły się 8 i 9 października 2018 roku nieopodal obiektu więziennego – w Litewskiej Bibliotece Narodowej, zwiedzanie więzienia stało się dla uczestników pretekstem do szerszej dyskusji o państwowości i nowoczesności. Przy tej okazji pokazali na przykładzie granic, obozów, zakładów psychiatrycznych, jednostek wojskowych i więzień, że nowoczesne państwa charakteryzują się dynamicznymi relacjami między przedstawicielami państwa a jego obywatelami. Chodzi tu o praktyki protagonistów działających na najróżniejszych płaszczyznach i wciąż negocujących reguły i interpretacje. Szczególną uwagę poświęcono roli tych, którzy tak jak strażnicy więzienni pełnią podwójną funkcję, reprezentując państwo, a zarazem będąc jego obywatelami. ■

dr Felix Ackermann
© Vygaudas Juozaitis Litewska Narodowa Biblioteka Martynasa Mažvydasa

Momenty monetyzacji i strefy komercjalizacji w basenie Morza Bałtyckiego w latach 1050–1450

prof. dr hab. Beata Możejko, dr. hab. Dariusz Adamczyk

13 i 14 września 2018 roku odbyła się konferencja „Momenty monetyzacji i strefy komercjalizacji w basenie Morza Bałtyckiego w latach 1050–1450" według koncepcji dr. hab. Dariusza Adamczyka z Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie i prof. dr hab. Beaty Możejko z Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego.

Badacze z Polski, Niemiec, Danii i Republiki Czeskiej spotkali się w Warszawie, aby wymienić się wiedzą o przemianach dotyczących historii pieniądza w średniowieczu. Punktem wyjścia było przekonanie, że w XI i XII wieku w obszarze bałtyckim doszło do przekształcenia się gospodarki opartej na łupie i handlu dalekosiężnym, typowej dla epoki Wikingów, w kierunku struktur społecznych i organizacyjnych silniej zakorzenionych w regionie i sprzyjających wymianie towarów masowych. Równocześnie w wielu częściach obszaru bałtyckiego rozpoczęto intensywną emisję monet. Nasuwa to szereg pytań: Czy te przemiany były konsekwencją procesów ekonomicznych, czy potrzeb fiskalnych? Które sektory gospodarki i warstwy społeczne uległy komercjalizacji? Gdzie i do jakiego stopnia można mówić o integracji rynkowej? I wreszcie: Czy monetyzacja przebiegała liniowo, czy też charakteryzowała się brakiem ciągłości w wymiarze społecznym, politycznym i gospodarczym? Przy tej okazji naukowcy zdefiniowali pojęcie monetyzacji w sposób pragmatyczny: jako użycie metali szlachetnych w charakterze środków płatniczych w transakcjach handlowych na różnych poziomach rynku. Przez komercjalizację rozumieli z kolei rozszerzanie się rynku i ekonomicznej logiki działania na inne dziedziny życia społecznego.

Perspektywy badawcze referentów i referentek odzwierciedlały różne kategorie regionalne i chronologiczne, sugerujące występowanie hybrydowych form gospodarczych. Formy te obejmowały szerokie spektrum możliwości i łączyły ze sobą rozmaite funkcje – od stosowania srebra na rynkach handlu dalekosiężnego i rynkach regionalnych przez użycie polityczne w charakterze instrumentu fiskalnego, po ekonomię darów i tezauryzację. Zaprezentowane koncepcje zebranych historyków i numizmatyków pomogły nakreślić wielowymiarowy obraz, w którym znajdują odzwierciedlenie rozmaite rodzaje źródeł. Planowana jest publikacja referatów. ■

52. Zjazd Historyków Niemieckich w Monastyrze

Tegoroczny Zjazd Historyków Niemieckich odbywał się w atmosferze intensywnych dyskusji o społecznej i politycznej roli historyczek i historyków. Walne zgromadzenie podjęło w tej sprawie specjalną uchwałę, którą można – w wersji niemieckiej i angielskiej – przeczytać na stronie Stowarzyszenia Niemieckich Historyków.

W debatę tę doskonale wpisał się wspólny panel NIH oraz Central European University w Budapeszcie pt.: „Tworzenie nowoczesnych tożsamości i korzeni historycznych na Węgrzech i w Polsce". We wstępnym wykładzie prof. dr hab. Miloš Řezník zajął się strukturalnymi zagadnieniami uprawiania historii w ponowoczesnych, liberalnych demokracjach. Dr Katrin Stoll odniosła się do tego na przykładzie polskiej debaty na temat Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, w szczególności zaś Muzeum Polaków Ratujących żydów Podczas II Wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej, dr hab. Magdalena Saryusz-Wolska podjęła zaś temat panelu, opierając się na ikonografii współczesnej polskiej prasy prawicowej. Referat dr. Balázsa Nagy'ego z CEU dopełnił całość, pokazując, w jaki sposób historia średniowieczna wykorzystywana jest dziś do konstruowania nowych tożsamości narodowych na Węgrzech i w Serbii. ■

witraże w domu Fürstenberga na Westfalskim Uniwersytecie Wilhelma w Münsterze
© Annette Schuhmann

Góry ponownie przedmiotem konferencji kulturowo-historycznej

prof. dr hab. Ewa Grzęda, Anna Brzezińska-Winkiel

Szósta już konferencja z cyklu „Góry – Literatura – Kultura”, powołanego do życia przez Uniwersytet Wrocławski, była czwartą, w której organizacji partycypował NIH w Warszawie, i trzecią, która odbyła się w Villi Alexandra w Polanicy-Zdroju. Partnerem organizacyjnym był także – również po raz trzeci – Instytut im. Leibniza Historii i Kultury Europy Wschodniej w Lipsku (GWZO). W dniach 7–9 listopada 2018 roku przedstawicielki i przedstawiciele historii, literatуro- i kulturoznawstwa, historii sztuki, filozofii i estetyki z Polski, Niemiec, Czech, Szwajcarii, Austrii i USA dyskutowali o problemach idealizacji gór od schyłku XVIII wieku po współczesność. Językami konferencji były polski, niemiecki, czeski i angielski. Wielojęzyczną publikację przewidziano w ramach – noszącej ten sam tytuł co konferencja – serii roczników pod redakcją prof. Ewy Grzędy. ■

«Nieadekwatność gór wzbudzała ciekawość i fascynację»

– Ewa Grzęda

Pogranicze jako wizja i doświadczenie. Dyskusja o dziejach pogranicza niemiecko-czeskiego po 1948 roku

dr hab. Kateřina Čapková, dr hab. Andreas Wiedemann, Stefanie Troppmann, dr hab. Matěj Spurný, dr Zdeněk Nebřenský (od lewej)

Filia warszawskiego NIH w Pradze we współpracy z praskim Biurem Łącznikowym Saksonii, Uniwersytetem Karola w Pradze, Instytutem Historii Współczesnej Czeskiej Akademii Nauk oraz Instytutem Historii Europejskiej Uniwersytetu w Chemnitz 23 października 2018 roku zorganizowali sesję na temat dziejów pogranicza niemiecko-czeskiego. Wiele uwagi poświęcono zwłaszcza tegorocznym okrągłym rocznicom wydarzeń z lat 1918, 1948 i 1968. Wykłady i późniejsza dyskusja panelowa skoncentrowały się na długofalowych procesach i przemianach strukturalnych, które te lata przyniosły mniejszościom etnicznym i kulturalnym na szczeblu lokalnym. Na przykładzie pogranicza niemiecko-, a dokładniej mówiąc: saksońsko-czeskiego przedyskutowano następstwa przesiedlania mieszkańców, polityki osiedleńczej i zmiany ustroju społecznego. Z jakimi wyobrażeniami, zamierzeniami i wizjami były związane te projekty? W jaki sposób realizowano te plany? Jakie subiektywne przeżycia towarzyszyły tym eksperymentom? Na te i inne pytania szukali odpowiedzi czołowi historycy niemieccy i czescy. Uczestników powitał David Michel, dyrektor saksońskiego Biura Łącznikowego, po czym dr hab. Andreas Wiedemann przedstawił kilka tez na temat ponownego zasiedlenia przygranicznych obszarów ziem czeskich. Dr hab. Kateřina Čapková mówiła następnie o perspektywie ludności żydowskiej, która postrzegała pogranicze po 1948 roku nie tylko jako obszar zniszczenia, ale również jako przestrzeń nadziei. Dr Stefanie Troppmann poruszyła temat niemieckich grup kulturowych i lokalnego społeczeństwa niemiecko-czeskiego na pograniczu. Dr hab. Matěj Spurný podkreślił wreszcie, że historia pogranicza niemiecko-czeskiego w drugiej połowie XX wieku miała być laboratorium nowego człowieka i nowego społeczeństwa. Te nadzieje i oczekiwania się jednak nie spełniły. Podczas dyskusji, którą poprowadził dr Zdeněk Nebřenský, uczestnicy przestrzegali przed inżynierią społeczną i próbami sterowania społeczeństwem. ■

Debata Lelewelowska

dr Edyta Gawron,
dr Daniel Brewing

17. Debata Lelewelowska

Przeciwstawne historiografie? Polskie i niemieckie perspektywy historiograficzne II wojny światowej

12 grudnia 2018

Celem Debat Lelewelowskich, które odbywają się w tym formacie już od dziesięciu lat, jest wieloperspektywiczna dyskusja nad bieżącymi zagadnieniami polskiej historii w jej europejskim kontekście. Nie ulegało więc wątpliwości, że rozbieżne sposoby postrzegania drugiej wojny światowej i jej następstw awansują kiedyś do rangi tematu jednej z tych rozmów. Troje polskich i dwoje niemieckich uczonych przyjęło zaproszenie na XVII Debatę Lelewelowską, aby przedyskutować swoje stanowiska i doświadczenia. Moderatorem był dr Christhardt Henschel.

We wprowadzeniu zwrócił on uwagę na to, że paneliści ograniczą się w debacie do naukowego wymiaru omawianych zagadnień. Dodał, że choć ilość – tematycznie coraz bardziej zróżnicowanej – literatury naukowej w językach poszczególnych krajów, poświęconej drugiej wojnie światowej, jest trudna do ogarnięcia, to podczas dyskusji chce uchwycić ogólny zarys aktualnych badań w Polsce i Niemczech. Zasugerował, że badania prowadzone na ten temat w obu krajach nie są przeciwstawne, lecz raczej się uzupełniają, a więc z dystansu można je obserwować jako układającą się mozaikę.

Na pytanie o syntetyzującą historię okupacji, która adekwatnie odzwierciedlałaby obecny pluralistyczny stan badań, nie zacierając jednak różnic dotyczących władzy okupacyjnej, prof. dr hab. Rafał Wnuk (Katolicki Uniwersytet Lubelski) odpowiedział, że gros syntez napisali polscy socjolodzy i politolodzy, którzy nie mieli większych trudności z pracą na podstawie istniejących źródeł. Polscy historycy skupiali się zaś w swoich pracach na zagadnieniach szczegółowych. Dr Daniel Brewing (Uniwersytet w Akwizgranie) uzupełnił ze strony niemieckiej, że badacze praktycznie nie podejmują się pisania nowych syntez na temat okupacji w Polsce, chociaż jest to z jego perspektywy pilnie potrzebne. Ostatnie syntezy, autorstwa Martina Broszata i Czesława Madajczyka, liczą już 50 lat. Generalnie zdaniem dr. Brewinga naukowcy mają tendencję do badania coraz bardziej wycinkowych zagadnień.

dr Edyta Gawron, dr Daniel Brewing, dr Christhardt Henschel, prof. dr hab. Rafał Wnuk, dr Joanna Ostrowska, Prof. dr hab. Claudia Weber (od lewej)

Na duże dzieła przeglądowe badacze potrzebują czasu, środków i spokoju – a tego w jego opinii brakuje po obu stronach. Dr Joanna Ostrowska (Kraków) dodała, że obecnie najczęściej wybierane są przewidywalne tematy prac doktorskich.

Dr Edyta Gawron (Instytut Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie) opisała na podstawie polskich badań nad Holokaustem z ostatnich lat, jak bardzo wpisują się one w badania europejskie, gdyż nie tylko dysponują dobrym rzemiosłem, lecz również narzuciły sobie wysokie tempo. Prof. Claudia Weber (Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Odrą) potwierdziła dobrą międzynarodową kontekstualizację niemieckich badań nad Holokaustem i okupacją. Jej zdaniem okazuje się tu, że badania nad Holokaustem są tą dziedziną, w której niemieccy i polscy badacze są połączeni najsilniejszymi więzami współpracy. Można to uznać za oznakę, że nowszym perspektywom badawczym należy z góry nadawać bardziej uniwersalny charakter. Prof. Claudia Weber wskazała jednak również na to, że brakuje odwagi do rewizji powszechnie ugruntowanych narracji bądź do ugruntowania historii wzajemnych powiązań, dominują badania wycinkowe. Ponadto dr Brewing zauważył krytycznie, że poza środowiskami, które specjalizują się w badaniu polskiej historii, prawie nie ma niemieckich badań dotyczących Polski.

Sugestię moderatora, że brak wymiany naukowej wynika również z odmiennych punktów wyjścia w obu krajach, prof. Claudia Weber skomentowała stwierdzeniem, że niemiecka historiografia niekiedy nie traktuje poważnie imponujących prac empirycznych z Polski. Jej zdaniem badacze są wciąż wplątani w etniczny nacjonalizm, a również opracowania porównawcze mają ukryte wady. Istnieją dezyderaty, na przykład dotyczące zagadnień hierarchizacji przemocy. Ponadto w latach dziewięćdziesiątych zaprzepaszczono szansę zadania pytań o wzajemne powiązania polsko-niemieckie, czym Claudia Weber zajmuje się teraz w jednym z jej projektów. Dr Joanna Ostrowska również zwróciła uwagę na to, że dociekania dotyczące „zapomnianych" grup ofiar (osób homoseksualnych, kobiet zmuszanych do prostytucji itd.) są sensowną drogą do wyrwania się z gorsetu narodowych historii ofiar. Dr Edyta Gawron podkreśliła, że badania naukowe zasadniczo polegają na opieraniu się na rezultatach wypracowanych przez innych. Trzeba zatem kształcić nowych uczonych i silniej promować współpracę międzynarodową. Prof. dr hab. Rafał Wnuk dodał, że jedynie niewielka część polskiej literatury naukowej jest tłumaczona, co sprawia, że niemieccy badacze często mają trudności z jej recepcją. Na zakończenie dr Edyta Gawron opowiedziała się za badaniami ponadpokoleniowymi, łączącymi zweryfikowaną wiedzę, zawartą w starszych syntezach, z nowymi koncepcjami młodych historyków.

Ożywiona debata pokazała, że badania historyczne w obu krajach stoją obecnie w obliczu podobnych problemów strukturalnych, a istniejący niewątpliwie potencjał wzajemnego postrzegania i wzajemnych powiązań powinien być produktywnie wykorzystywany także w przyszłości. ■

Wykłady

11 grudnia 2018

Prof. dr hab. Daqing Yang
History Dialogue for All? Joint Historians' Commissions in Europe and East Asia

Prof. dr hab. Daqing Yang z Waszyngtonu przedstawił sytuację bilateralnych komisji historyków w Europie i Azji Wschodniej oraz omówił zagadnienie przyczyn popularności tego rodzaju transnarodowych instytucji. Zaprezentował zarazem swoją bieżącą działalność badawczą na Uniwersytecie Jerzego Waszyngtona w Waszyngtonie.

Po przedstawieniu szczegółowej definicji „joint historians' commissions" Yang plastycznie opisał ekspansję transnarodowych i międzynarodowych instytutów badawczych. Następnie przedstawił cele i rezultaty prac komisji historyków, zwrócił uwagę na międzynarodowe podobieństwa i różnice oraz zadał pytanie, co dla instytucji naukowych i ludzi różnych narodowości oznacza posiadanie wspólnej historii. W tym kontekście wskazał zwłaszcza na wagę krajowych instytutów historycznych oraz na potrzebę pracy naukowej i historycznego rozrachunku na szczeblu krajowym, co należy jego zdaniem uważać za podstawę korzystnej wymiany międzynarodowej. Podkreślił przy tym zalety i potencjały transnarodowej współpracy naukowej, a także uwypuklił przeszkody dla międzynarodowych komisji historyków i krytykę pod ich adresem, które mogą znacznie utrudnić lub nawet uniemożliwić pracę „joint historians' commission". Podczas dyskusji, w pogłębiony sposób omówiono kwestię znaczenia bilateralnych instytucji badawczych z uwzględnieniem roli różnic w kontekście poszczególnych państw oraz poruszono złożony problem narodowej konstrukcji tożsamości.

Prof. Daqing Yang jest profesorem historii i stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie w Waszyngtonie i twórcą programu badawczego „Memory and Reconciliation in Asia-Pacific". Przed podjęciem pracy dydaktycznej na uniwersytetach w Tokio, Wasedzie (Japonia) i Yonsei (Korea Południowa) ten urodzony w Nankinie w Chinach historyk doktoryzował się na Uniwersytecie Harvarda w Cambridge w stanie Massachusetts. Do jego zainteresowań badawczych należą oprócz historycznego rozrachunku z drugą wojną światową zwłaszcza nauka i technika w Cesarstwie Japońskim oraz dzieje wojny w Azji i na Pacyfiku. ■

27 listopada 2018

Prof. dr hab. Birgitta Bader-Zaar
Zaangażowanie patriotyczne jako przełom? Ewolucja prawa wyborczego kobiet w państwach-sukcesorach monarchii habsburskiej

Wykładem na temat „Demokratyzacja a płeć 1918–1921: państwa-sukcesorzy monarchii habsburskiej w kontekście europejskim" prof. dr hab. Birgitta Bader-Zaar otworzyła konferencję „Gender and the State – 100 Years of the Fight for Equality in Central-Eastern Europe". Impreza odbyła się w ramach wykładów wtorkowych warszawskiego NIH.

Uwzględniając rozmaite źródła historyczne i polityczne, historyczka szeroko i szczegółowo przyjrzała się ewolucji prawa wyborczego kobiet w pierwszych latach powojennych. W swoim wywodzie przeanalizowała sytuację w państwach-sukcesorach monarchii habsburskiej, zestawiła ją z innymi państwami europejskimi, pytając w tym kontekście o przejawy ciągłości i ich znaczenie dla prawa wyborczego kobiet. Główny nacisk położyła na perspektywę europejską, przedstawiając zwłaszcza rozmaite możliwości partycypacji kobiet w ramach organizacji politycznych, partii i parlamentów narodowych. Lata powojenne określiła jako ważną cezurę w ewolucji prawa wyborczego kobiet.

W referacie prof. Bader-Zaar odniosła się do rozmaitych ruchów kobiecych oraz roli kobiet podczas wojny i w okresie późniejszym, która uległa wyraźnej zmianie za sprawą nowo nabytego prawa do politycznej partycypacji. Zdaniem badaczki prawo to przyznano większości kobiet – po części zupełnie nieoczekiwanie – ze względu na ich patriotyczne zaangażowanie w działania wspomagające prowadzenie wojny. Widziano w tym szansę udowodnienia ich lojalności i pokazania ich jako nieodzownej części społeczeństwa, co wniosło istotny wkład w przyznanie kobietom prawa wyborczego. Chociaż ten punkt widzenia był krytykowany zwłaszcza przez socjaldemokratów, to w opinii autorki wykładu patriotyzm można uważać za podwaliny rozszerzenia praw kobiet.

Po szczegółowym wprowadzeniu w ten złożony temat prof. Bader-Zaar przyjrzała się ewolucji prawa wyborczego kobiet w poszczególnych państwach, naświetlając sytuację m.in. w Polsce, Austrii i Czechosłowacji. Podkreśliła szczególny wpływ organizacji kobiecych i idei nacjonalistycznych na rozszerzenie politycznej partycypacji kobiet. Zwróciła jednocześnie uwagę na silną zależność kobiet i ruchów kobiecych od instytucji męskich o ugruntowanej pozycji, a także na trudności, jakie napotykały kobiety pełniące urzędy polityczne.

W konkluzji historyczka wskazała z naciskiem na duże luki w badaniach naukowych poświęconych temu zagadnieniu i podkreśliła, że wciąż brakuje ewaluacji kluczowych źródeł politycznych dotyczących zwłaszcza praktyki wyborczej i przebiegu wyborów, co prawie uniemożliwia szeroką analizę ewolucji prawa wyborczego kobiet w państwach-sukcesorach monarchii habsburskiej.

Poruszone podczas dyskusji tematy emancypacji, świadomości narodowej oraz związanych z tym reakcji (między)narodowych omawiano również w ramach rozpoczętej następnie trzydniowej konferencji „Gender and the State – 100 Years of the Fight for Equality in Central-Eastern Europe", którą NIH w Warszawie zorganizował razem z Uniwersytetem Warszawskim i Polską Akademią Nauk.

Prof. dr hab. Birgitta Bader-Zaar studiowała etnologię i historię w Wiedniu i Minnesocie. Od 2001 roku wykłada i prowadzi badania w Instytucie Historii Uniwersytetu Wiedeńskiego. Do jej podstawowych zainteresowań badawczych należą między innymi historia kobiet i płci oraz historia prawa i konstytucji Europy i Ameryki Północnej w dobie nowożytnej. ■

26 listopada 2018

Prof. dr hab. Thomas Wünsch
Potocki – Zaleski – Malinowski. Nowoczesna etnologia i antropologia kulturowa w twórczości polskiego pisarza-podróżnika Jana Potockiego (1761–1815)

Zróżnicowane początki nowoczesnej etnologii były tematem ostatniego wykładu z jesiennego cyklu organizowanego przez wileńską filię Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Cykl odbywał się we współpracy z Uniwersytetem Wileńskim i Litewskim Instytutem Historycznym.

Wykład wygłosił 26 listopada prof. dr hab. Thomas Wünsch z Uniwersytetu w Pasawie. Chciał on zachęcić do refleksji o narodzinach nowoczesnej etnologii. Czy zaczęła się ona dopiero od Bronisława Malinowskiego? Historyk wyraził pogląd, że pochodzącego z Podola pisarza-podróżnika Jana Potockiego, który postrzegał siebie samego jako „nowoczesnego Herodota", można określić mianem pioniera etnologicznych badań terenowych.

Wykład zogniskował się na francuskojęzycznych relacjach Potockiego z podróży, które oddawał do druku na własny koszt w osiemnastowiecznej Warszawie. Prof. Wünsch przedstawił Potockiego jako przedstawiciela nowoczesnej kultury podróżowania, a za cechę, która go wyróżniała, uznał dokumentację i prezentację wszystkich jego podróży – po Dolnej Saksonii , Holandii, Egipcie, Maroku, Turcji i rozległych połaciach Rosji. Autor wykładu skupił się na relacji Potockiego z wyprawy przez stepy Astrachania i na Kaukaz (Voyage dans des steppes d'Astrakhan et du Caucase, 1797–1798).

Prof. Wünsch argumentował, że Potocki połączył w swoich pismach podróżnych etnologię uprawianą „zza biurka" z metodą obserwacji uczestniczącej. Pochodzący ze środowiska szlacheckiego Potocki rezygnował w swoich zwartych opisach obcych kultur z generalizacji i porównywania fenomenów kulturowych. Prof. Wünsch podkreślił, że Potocki był kimś więcej niż spacerowiczem. Szukał kontaktu z ludźmi, chciał zrozumieć ich praktykę kulturową oraz obyczaje i mentalności, rezygnował zaś z kategoryzacji innych narodów.

Na zakończenie wykładowca przekonywał, że metodyczny sposób postępowania Potockiego w przedstawianiu obcych kultur uczynił go jednym z protoplastów nowoczesnej etnologii. To ważne spostrzeżenie oraz ówczesna i współczesna recepcja Potockiego znalazły się również na pierwszym planie dyskusji z publicznością.

Thomas Wünsch jest profesorem współczesnej i najnowszej historii Europy Wschodniej i jej kultur na Uniwersytecie w Pasawie. Ostatnio ukazała się pod jego – i Eckharda Leuschnera – redakcją książka: „Das Bild des Feindes. Konstruktion von Antagonismen und Kulturtransfer im Zeitalter der Türkenkriege. Ostmitteleuropa, Italien und Osmanisches Reich". Profesor Wünsch jest przewodniczącym Rady Naukowej NIH w Warszawie. ■

30 października 2018

Prof. dr hab. Volker Zimmermann
Kontrast Wschód–Zachód w historii przestępczości?

Prof. dr hab. Volker Zimmermann z Collegium Carolinum mówił o tym, jak dyskusje nad pierwszymi oficjalnymi statystykami przestępczości w Cesarstwie Niemieckim prowadziły do rosnącej kryminalizacji polskich mieszkańców Rzeszy. Już wcześniej w kręgach specjalistów sugerowano związek między podwyższonym wskaźnikiem określonych czynów przestępczych w Prowincji Poznańskiej z wyższym odsetkiem mieszkańców mówiących po polsku. Referent opisywał, jak od lat osiemdziesiątych XIX wieku dyskusja ta prowadziła do postrzegania Polaków jako przestępców, ponieważ wielu jej uczestników interpretowało statystyki w połączeniu z domniemanym charakterem narodowym. Prof. Zimmermann podkreślił również, że dyskusja zainspirowana przez kryminologię wykazała, iż w owym okresie w większości typów przestępczości nie notowano podwyższonego wskaźnika czynów karalnych we wschodnich prowincjach Rzeszy.

Prof. dr hab. Volker Zimmermann jest pracownikiem naukowym Collegium Carolinum w Monachium oraz nieetatowym profesorem historii współczesnej, najnowszej i wschodnioeuropejskiej na Uniwersytecie im. Heinricha Heinego w Düsseldorfie. Obecnie pracuje nad projektem „Przestępczość innych. Kryminalizacja o podłożu etnicznym we wschodnich prowincjach Prus i w krajach czeskich", finansowanym przez Niemiecką Wspólnotę Badawczą (DFG). ■

29 października 2018

Prof. dr hab. Günther Heydemann
Udana transformacja – sukces jedności? Niemcy 30 lat po zjednoczeniu

Transformacja Niemiec i jej odczuwalne do dziś konsekwencje polityczne, gospodarcze i społeczne były głównym tematem kolejnego wykładu z jesiennego cyklu, odbywającego się w wileńskiej Filii NIH w Warszawie, a zaplanowanego we współpracy z Uniwersytetem Wileńskim i „Dniami Języka Niemieckiego".

Prof. dr Günther Heydemann przyjrzał się krytycznie udanej transformacji i sukcesowi jedności Niemiec 30 lat po zjednoczeniu. Wykład pobudził publiczność do refleksji.

Referent nakreślił najpierw historyczny kontekst pokojowej rewolucji w NRD w latach 1989/90 oraz zjednoczenia Niemiec. Skonstatował, że po zjednoczeniu RFN i NRD powstała nowa Republika Federalna Niemiec o prawie niezmienionym instytucjonalnym ładzie politycznym i państwowym. Historyk wskazał, że rewizję konstytucji lub opracowanie nowej uznano wtedy za zbędne.

Wykładowca zademonstrował ponadto, jak wskutek zjednoczenia rozszerzyło się dotychczasowe niemieckie spektrum partyjne oraz jak zasadniczo zmieniły się warunki prowadzenia niemieckiej polityki zagranicznej. Podkreślił na przykład, że mimo pacyfizmu niemieckiego społeczeństwa zezwolono na udział Bundeswehry – za zgodą Bundestagu – w operacjach wojskowych poza granicami Niemiec.

Kolejna ważna część wykładu była poświęcona społecznym następstwom pokojowej rewolucji i zjednoczenia, mówca wskazał bowiem, że już upadek Muru Berlińskiego doprowadził natychmiast do wewnątrzniemieckiej migracji z Niemiec Wschodnich do Zachodnich. W obfitującym w fakty wystąpieniu wykazał, że w okresie od 1990 do 2015 roku liczba ludności Niemiec Wschodnich zmniejszyła się o mniej więcej 12%. Dodał, że skutkiem tego jest również starzenie się wschodnioniemieckiego społeczeństwa.

Profesor Heydemann argumentował, że głównym zadaniem i zasadniczym problemem zjednoczenia było przekształcenie socjalistycznej gospodarki centralnie zarządzanej w społeczną gospodarkę rynkową. Doprowadziło to według niego do ogromnych wydatków nadzwyczajnych, zadłużenia Niemiec i masowego bezrobocia w Niemczech Wschodnich. Historyk dodał w związku z tym, że w Niemczech Wschodnich jest nie tylko mniejsze zaangażowanie polityczne, ale również zdecydowanie gorsze nastawienie do obcokrajowców i uchodźców. Jego zdaniem umotywowana rasistowsko ksenofobia została wzmocniona subiektywnymi doświadczeniami z okresu transformacji. Skonstatował, że sprawa uchodźców posłużyła jako katalizator, który pozwolił znów zobaczyć i usłyszeć utajone od 1990 roku różnice zdań w Niemczech. Na zakończenie mówca argumentował, że potrzeba czasu, żeby nowa sytuacja przełożyła się na schematy myślowe i zachowania w wymiarze indywidualnym i zbiorowym.

Na historycznej, gospodarczej i politycznej ewolucji Niemiec zogniskowała się również inspirująca dyskusja z publicznością. Niektórzy spośród jej ponad 60 uczestników odnieśli przedstawione tezy do procesów transformacji na Litwie po 1990 roku.

Günther Heydemann jest emerytowanym profesorem historii współczesnej i najnowszej na Uniwersytecie Lipskim. W latach 2009–2016 był dyrektorem Instytutu Badań nad Totalitaryzmem im. Hannah Arendt (HAIT) na Uniwersytecie Drezdeńskim. Ostatnio opublikował: „From Eastern Bloc to European Union. Comparative Processes of Transformation since 1990", we współautorstwie z Karelem Vodičką. ■

25 września 2018

Prof. dr hab. Marcus Köhler
Zabytkowe ogrody jako polsko-niemieckie dziedzictwo kultury

Parki, krajobrazy parkowe i aranżowane ogrody na Śląsku, na pograniczu polsko-niemieckim i w Dreźnie były głównym tematem pierwszego wykładu z jesiennego cyklu, zaplanowanego we współpracy z Wydziałem Kultury Ambasady Niemiec w Warszawie.

Prof. dr hab. Marcus Köhler z Uniwersytetu Drezdeńskiego w bogato ilustrowanym wystąpieniu przedstawił m.in. Park Księcia Pücklera w Bad Muskau, czyli Park Mużakowski. Jest to największy park krajobrazowy w stylu angielskim w Europie Środkowej, który już chociażby ze względu na swe położenie geograficzne stał się projektem polsko-niemieckim, a dzięki wspólnemu zaangażowaniu obu państw został uznany za jeden z niewielu transgranicznych obiektów światowego dziedzictwa UNESCO.

Kolejną ważną częścią wykładu była prezentacja krajobrazów parkowych Kotliny Jeleniogórskiej. Ten niewielki dolnośląski obszar do dziś charakteryzuje się najwyższą liczbą zamków i pałaców na kilometr kwadratowy w Europie. Prof. Köhler obrazowo zademonstrował, że w związku z renowacją i zmianą przeznaczenia licznych zamków i pałaców po roku 1990 dowartościowane zostały również krajobrazy formowane w XIX wieku głównie przez Petera Josepha Lennégo, dyrektora pruskich ogrodów królewskich, który potrafił optycznie łączyć zespoły parkowe oraz efektownie eksponować budynki i ciekawe obiekty krajobrazowe, tworząc osie widokowe. Ilustrowane przykłady przytaczane przez prof. Köhlera sugestywnie dowodziły, że charakterystyczny styl Lennégo jest w tym regionie dziś znów wyraźnie rozpoznawalny.

Wykładowca zaprezentował również projekt, nad którym pracował razem ze studentami w Dreźnie. Studenci architektury krajobrazu z Drezna i Wrocławia mogli na postawie lektury dzieł literackich składać projekty przekształcenia dawnego ogrodu polskiego pisarza Józefa Ignacego Kraszewskiego, który żył na emigracji w Dreźnie, w ogród literacki. Ta metoda łączenia literatury i architektury krajobrazu otwiera dalsze obiecujące perspektywy.

Od października 2018 roku comiesięczne wykłady wtorkowe w NIH w Warszawie, organizowane w ostatni wtorek miesiąca, rozpoczynają się o godzinie 14.00. ■

24 września 2018

Prof. dr hab. Klaus Oschema
Wizje Europy w średniowieczu – kontynent nabiera konturów

Rozmaite wizje Europy w średniowieczu były tematem pierwszego wykładu z jesiennego cyklu, organizowanego przez filię warszawskiego NIH w Wilnie. Ten nowy cykl odbywa się we współpracy z Uniwersytetem Wileńskim i Litewskim Instytutem Historycznym.

Prof. dr hab. Klaus Oschema z Uniwersytetu Ruhry w Bochum chciał zachęcić do refleksji nad średniowiecznymi wizjami Europy, podzielić się wiedzą o nowoczesnej mediewistyce i zainspirować do przemyśleń, czego możemy nauczyć się z historii w kontekście teraźniejszości.

W obfitującym w fakty wystąpieniu zademonstrował, że badania łacińsko-europejskiego średniowiecza przez długi czas obchodziły się bez intensywnych odwołań do Europy, a zmieniły swoją silnie narodową orientację dopiero za sprawą wojen światowych w XX wieku. Tak na przykład alianci walczący z reżimem nazistowskim podkreślali już w latach wojny długie wspólne europejskie korzenie.

Ponadto wykładowca pokazał, jak historycy po zachodniej stronie żelaznej kurtyny definiowali średniowieczną Europę jako jedność kulturową. Do definicji Europy należały powolna chrystianizacja oraz utworzenie Cesarstwa Karolińskiego. Karol Wielki stał się patronem jednoczenia nowoczesnej Europy. Hiszpania, Bałkany i Skandynawia zostały przez to wykluczone z pojęcia Europy. Mediewista objaśnił, jak zmieniły się badania dotyczące średniowiecznej Europy po przełomowych wydarzeniach z lat 1989/90.

Kolejna część wykładu stanowiła polemikę z obecnym stanem badań. Profesor Oschema wyraża bowiem opinię, że już w V i VI wieku niektórzy autorzy odnosili się do Europy. W czasach późniejszych pisarze i kronikarze utożsamiali Cesarstwo Karolińskie z Europą, tworząc w ten sposób „dyżurne pojęcie" Europy. W XII wieku, w okresie ataków Mongołów oraz podczas wypraw krzyżowych pojęcie Europy zaczęto stosować ponownie. Profesor Oschema pokazał, jak kronikarze XII i XIII wieku opisywali wyprawy krzyżowe jako walkę Europy z niewiernymi. Odniesienia do Europy podczas ekspansji osmańskiej w XV wieku to jego zdaniem dowód, że wizje Europy odgrywały ważną rolę także w momentach kryzysu. Wykładowca przekonywał, że mimo tych wizji „chrześcijańska Europa" w rzeczywistości nigdy nie istniała, a Europa była zawsze „pojęciem bojowym".

Na zakończenie prof. dr hab. Klaus Oschema argumentował, że omawiany temat nie jest w nowoczesnej historiografii czymś dawno minionym, lecz że silne piętno na tych debatach odciska nasza teraźniejszość. Wokół tej ważnej uwagi zogniskowała się również ożywiona dyskusja z publicznością.

Prof. Klaus Oschema jest od 2017 roku profesorem historii średniowiecza na Uniwersytecie Ruhry w Bochum. W 2012 roku w Heidelbergu obronił pracę habilitacyjną o „Obrazach Europy w średniowieczu". Jego ostatnia publikacja to „Bilder von Europa im Mittelalter". ■

8 października 2018

Prof. dr hab. Bernd Belina
Przestrzenie wykluczenia

Filia NIH w Wilnie zorganizowała w ramach warsztatu „Laboratories of Modernity" publiczny wykład prof. dr. hab. Bernda Beliny z Uniwersytetu Goethego we Frankfurcie nad Menem o przestrzennych praktykach wykluczenia społecznego. Referent wprowadził w nim rozróżnienie między przestrzeniami prywatnymi i publicznymi i wyjaśnił, jak ta granica się coraz bardziej zaciera choćby w przypadku centrów handlowych. Krytykując umyślne wykluczanie określonych kategorii ludzi z przestrzeni publicznych przez ich aktywną kryminalizację, prof. Belina wskazał na przykłady ze Stanów Zjednoczonych, ale również z Frankfurtu nad Menem. Podczas dyskusji niektórzy spośród ponad 80 uczestników podchwycili jego tezy i zastosowali je do litewskiej stolicy. Okazało się, że wprawdzie tu również występują procesy, które można opisywać jako gentryfikację, ale prawie całkowicie brakuje publicznej dyskusji o wykluczaniu całych grup poprzez ich kryminalizację.

Prof. dr hab. Bernd Belina od kwietnia 2008 roku prowadzi badania naukowe w Instytucie Geografii Humanistycznej we Frankfurcie nad Menem. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na materializmie historyczno-geograficznym, geografii miast, geografii politycznej i krytycznej kryminologii. ■

Cykl wykładów „Kolokwia poniedziałkowe" w filii warszawskiego NIH w Pradze

Od połowy października 2018 roku filia warszawskiego NIH w Pradze we współpracy z Collegium Carolinum w Monachium organizuje comiesięczne „Kolokwia poniedziałkowe".

W siedzibie wspólnego biura przy ulicy Valentinskiej 1 wykładowcy wygłaszają referaty poświęcone tematom swoich badań naukowych. Kolokwia te dotyczą w większości historii kultury. Pod względem tematyki, metod i teorii dotychczasowe wykłady cechowały się bardzo szeroką perspektywą historyczną, przekraczającą granice epok. Wszystkie reprezentowały barwną paletę rozmaitych podejść, różniących się kontekstami narodowymi i intelektualnymi. Niektóre miały charakter interdyscyplinarny i były inspirowane koncepcjami z zakresu literaturoznawstwa, nauk społecznych i kulturoznawstwa. Dotychczas w Pradze odbyło się pięć kolokwiów.

Cykl otworzył prof. dr hab. Miroslav Hroch referatem o powieści historycznej jako źródle do studiów nad świadomością historyczną w Europie Środkowej. Za punkt wyjścia posłużyły mu początki czeskojęzycznych dyskusji historycznych o świadomości historycznej w latach sześćdziesiątych XX wieku, inspirowane pracą Györgya Lukácsa o estetyce. W latach siedemdziesiątych Czesko-Polska Komisja Historyków organizowała regularne doroczne spotkania na temat świadomości historycznej. Prof. Miroslav Hroch porównywał powieści historyczne Aloisa Jiráska, Henryka Sienkiewicza i Felixa Dahna, którzy do połowy XX wieku należeli do najpopularniejszych autorów czeskich, polskich i niemieckich.

Drugi wykład, wygłoszony przez dr. Zdenka Uhlířa, był poświęcony problemowi krajowego samorządu stanowego w średniowiecznych Czechach. O koncepcji gminy wiejskiej historycy czeskojęzyczni bardzo intensywnie dyskutowali w latach osiemdziesiątych w związku z Kroniką tzw. Dalimila. Kronika ta była w owym okresie analizowana nie tylko jako źródło do badań o historii średniowiecznej, lecz także jako tekst historyczny, który reprezentował specyficzne interesy stanowe i poglądy grupowe. Dr Zdeněk Uhlíř uwypuklił otwarty charakter czeskiego krajowego samorządu stanowego, który do końca XIV wieku obejmował ludzi z różnych grup społecznych i etnicznych.

W trzecim wykładzie dr Zdeněk Hojda przyjrzał się inwestycjom kulturalnym mieszkańców praskiego Starego Miasta w okresie baroku. Autor nawiązał swoim referatem do badań polsko- i francuskojęzycznych. Posługując się inwentarzami spadkowymi, przeanalizował inwestycje w sztuki piękne w przestrzeni publicznej oraz zakup dzieł sztuki w prywatnych gospodarstwach domowych mieszczan. Dr Zdeněk Hojda zinterpretował te inwestycje jako mieszczańskie dążenie do odpowiedniego statusu społecznego i prestiżu.

W wykładzie na temat „Maszyna do rozpoznawania osób i tłumienia rewolucji" doc. Pavel Himl mówił o historii policji w Czechach na przełomie XVIII i XIX wieku. W opozycji do czeskich narracji narodowych, które postrzegały policję jako instrument austriackiego („niemieckiego") ucisku i centralizacji forsowanej przez rząd w Wiedniu, autor położył nacisk na szersze kompetencje policji w życiu codziennym. Dyrekcja policji w Pradze została założona w 1782 roku na wzór Paryża i Wiednia. Doc. Pavel Himl przedstawił swoje przemyślenia na temat związku między transformacją społeczną a powstaniem nowoczesnej policji. Jego zdaniem policja nie była wyłącznie narzędziem represji, a poza tym silnie sprzyjała tendencjom równościowym. Tworzyła ponadto sieci komunikacji i wytwarzała nową wiedzę o społeczeństwie.

W piątym wykładzie cyklu dr Felix Jeschke przedstawił historyczne zbliżenia między narodem a morzem w pierwszej połowie XX wieku. Nacjonalizm i turystykę postrzegano jego zdaniem przez długi czas jako dwa zjawiska wzajemnie sprzeczne, gdyż podróże zagraniczne ucieleśniały rzekomo otwarcie na świat i kosmopolityzm. Dr Jeschke opisał na przykładzie czeskich wycieczkowiczów na wybrzeżu chorwackim, jak turystyka przyczyniała się do umacniania tożsamości i specyfiki narodowej. Od lat dziewięćdziesiątych XIX wieku czescy przedsiębiorcy budowali pod hasłem pansłowiańskiej wspólnoty pierwsze hotele w kąpieliskach Baška i Kupari nad Adriatykiem, zorientowane wyłącznie na czeską klientelę. Turystykę pojmowano zatem jako nacjonalizacje przestrzeni bądź jako narodowe oswajanie morza, do którego członkowie narodu czeskiego nie mieli dotychczas dostępu.

Cykl Kolokwiów poniedziałkowych w praskiej filii NIH będzie kontynuowany w bieżącym roku. ■

Dyskusja

Berlin pisarzy

Polsko-niemieckie i czesko-niemieckie więzi kulturowe i sposoby wzajemnego postrzegania były tematem spotkania „Berlin pisarzy", które odbyło się w poniedziałek, 10 grudnia 2018 roku, w sali konferencyjnej NIH w Warszawie. Ta wspólna impreza Czeskiego Centrum w Warszawie, Mazowieckiego Instytutu Kultury, Fundacji Meritum i warszawskiego NIH była poświęcona mieszkającym w Niemczech twórcom z Europy Środkowo-Wschodniej, tworzącym na styku różnych kultur i języków. Główną częścią spotkania była rozmowa z dwojgiem autorów mieszkających w Berlinie: polską pisarką Brygidą Helbig i czeskim pisarzem Jaroslavem Rudišem, którzy w swojej twórczości poruszają wątek dawnych lub obecnie istniejących granic w przestrzeni geograficznej i mentalnej. Ich wspólne zainteresowanie tematyką granic i pogranicza było doskonałą podstawą dyskusji, poprowadzonej przez dr Karolinę Ćwiek-Rogalską, adiunkta w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, która jako badaczka zajmuje się pograniczem czesko-niemieckim. Podczas spotkania zdefiniowano pojęcie pogranicza z perspektywy autorów, a także omówiono czysto osobiste, transkulturowe inspiracje związane z Berlinem. Ponadto aktorka Maria Maj przeczytała kilka fragmentów utworów zaproszonych pisarzy.

Spotkanie odbyło się w ramach Polsko-Czeskich Dni Kultury 2018. ■

Prezentacje książek

Prezentacja książki: „Antysemityzm w Polsce roku 1968. Między partią a społeczeństwem”

Ponad 10 tysięcy Żydówek i Żydów wyemigrowało z Polski wskutek kampanii antysemickiej, która osiągnęła punkt kulminacyjny w marcu 1968 roku. 50 lat później te wydarzenia historyczne są nie tylko przedmiotem badań naukowych i rozmaitych praktyk pamięci. Podejście do historii stosunków polsko-żydowskich jest również istotnym elementem obecnych sporów dotyczących polityki historycznej.

W tym kontekście Żydowski Instytut Historyczny w Warszawie wraz z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie zorganizował prezentację wydanego w tym roku polskiego przekładu studium Hansa-Christiana Dahlmanna „Antysemityzm w Polsce roku 1968. Między partią a społeczeństwem” (Żydowski Instytut Historyczny, Warszawa 2018, tłum. Barbara Ostrowska), połączoną z dyskusją o tej książce.

O ile standardowe opracowania podkreślają zwykle kluczową rolę kierownictwa państwa i partii, to Dahlmann pokazuje w swojej monografii, jak antysemicka kampania była forsowana w decydującej mierze przez działaczy partyjnych niższego i średniego szczebla. Na podstawie materiałów na temat dwóch instytutów naukowych – Instytutu Badań Jądrowych oraz Instytutu Fizyki Doświadczalnej w Warszawie – dr Hans-Christian Dahlmann szczegółowo analizuje przebieg kampanii na poziomie mikro. Naświetla zakres swobody działania lokalnych protagonistów i dowodzi, że mieli oni doniosły wpływ na wydarzenia. W opozycji do wizji jednostronnej, dyrygowanej odgórnie akcji propagandowej i dyskryminacyjnej, praca ta kieruje spojrzenie na interakcje między społeczeństwem a partią, które opierały się na szeroko rozpowszechnionych, głęboko zakorzenionych resentymentach antysemickich.

Z autorem książki rozmawiali socjolożka i badaczka antysemityzmu dr Helena Datner (Żydowski Instytut Historyczny w Warszawie) oraz politolog i badacz prawicowego ekstremizmu dr hab. Rafał Pankowski (Collegium Civitas w Warszawie). Spotkanie prowadziła dr Katrin Stoll (NIH w Warszawie). Dr Dahlmann przedstawił najpierw zwięźle główne tezy swojej pracy. Wyraził m.in. opinię, że członkowie Biura Politycznego byli w większości przeciwni kampanii antysemickiej. Była ona nie tyle przejawem poziomej walki o władzę w łonie kierownictwa partii, co raczej konfliktem między najwyższym szczeblem partii a działaczami niższego szczebla oraz dołami partyjnymi.

Dr Helena Datner nazwała studium Dahlmanna ważnym przyczynkiem do badania kampanii antysemickiej. Zaakcentowała zwłaszcza przełamanie rzekomo monolitycznych kategorii partii i społeczeństwa. Krytycznymi uwagami na temat poszczególnych aspektów i uzupełniającymi spostrzeżeniami dała również asumpt do ożywionej dyskusji o rezultatach badań Dahlmanna.

Dr hab. Rafał Pankowski nawiązał do teraźniejszości – posługując się aktualnymi cytatami z polskiego prawicowego spektrum politycznego zademonstrował ciągłość antysemickich wątków i antysemickiej retoryki.

Nie tylko zawarta w tym gorąca przestroga uzmysłowiła obecnym szczególną aktualność tej publikacji. Także podczas końcowej dyskusji, w której uczestniczyli różni przedstawiciele polskich nauk historycznych, okazało się, jak duże znaczenie przypisują temu przekładowi także polscy uczeni. Monografia Dahlmanna wpisze się zapewne w bieżącą polską debatę historiograficzną na ten temat, a także w związany z nią spór dotyczący polityki historycznej. ■

dr Hans-Christian Dahlmann

prof. dr. hab. Maciej Górny, dr Jochen Böhler, prof. dr. hab. Włodzimierz Borodziej (od lewej)

Od imperiów do narodów. Wojna i transformacja w Europie Środkowo-Wschodniej 1914–1923

Dyskusja wokół drugiego tomu książki prof. dr. hab. Włodzimierza Borodzieja i prof. dr. hab. Macieja Górnego „Nasza wojna. Narody 1917–1923” (wydawnictwo WAB, Warszawa 2018) odbyła się w siedzibie NIH 24 października. Rozmowa moderowana przez dra Jochena Böhlera, historyka I i II wojny światowej, krążyła wokół tematów ważnych w pierwszych miesiącach odrodzonej Polski i innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Trzech dyskutantów mówiło o konflikcie państwa narodowego z utrwalonym w świadomości nowych obywateli dziedzictwem imperialnym. Jak gwałtowna była ta zmiana? Czy jesień 1918 roku rzeczywiście jest ostrą cezurą, oddzielającą stary świat imperiów (a dla Polaków – okres bez własnego państwa) od świata narodów, czy też należałoby się do tej symbolicznej cezury odnosić z dystansem? Czym różniła się ówczesna transformacja ustrojowa Europy Środkowo-Wschodniej od tej późniejszej z 1989 roku? Na ile polskie doświadczenie walk o niepodległość jest wyjątkowe, a na ile mieści się w regionalnej normie? Czy niepodległość była dziełem wspólnego wysiłku różnych sił politycznych, czy też faktem niezależnym od szalejących w Polsce i w całym regionie konfliktów i wzajemnych nienawiści? Jak różne grupy społeczne: kobiety, chłopi, robotnicy, zareagowali na przełom roku 1918? Wszystkie te zagadnienia przewijały się w dyskusji, jak również w pytaniach z sali. Być może niektóre z nich powrócą przy okazji niemieckiego wydania książki, które ukazało się także jesienią 2018 roku. ■

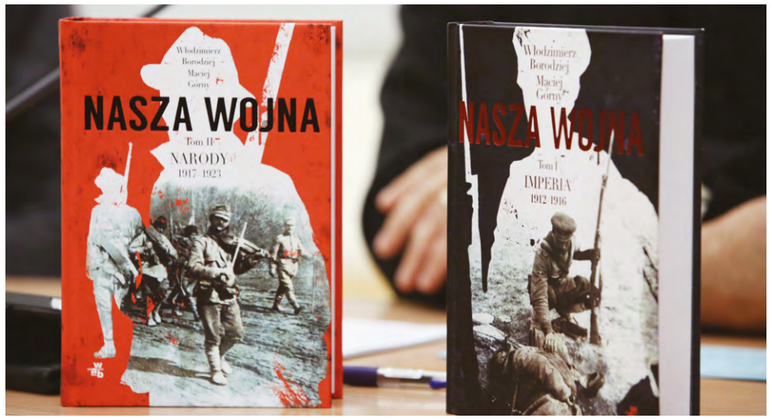

Projekcje filmowe

Dyskusja panelowa i pokaz fragmentów filmu „Occupation 1968” w NIH w Warszawie

Film „Okupacja 1968” przedstawia wkroczenie wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji z perspektywy najeźdźców, a nie najechanych. Tamte wydarzenia i różnice w spojrzeniu Czechów, Polaków oraz Niemców były przedmiotem dyskusji, która towarzyszyła pokazowi dwóch części filmu.

21 listopada 2018 roku w siedzibie NIH w Warszawie w rozmowie brali udział reżyserka i świadek historii Agnieszka Holland, która latem 1968 roku studiowała w Pradze, oraz historyk prof. dr hab. Włodzimierz Borodziej. Dyskusję moderowała dr hab. Magdalena Saryusz-Wolska z Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie. W kulisy realizacji „Okupacji 1968” wprowadziła reżyserka polskiej noweli Magdalena Szymków. Na pokazie obecni byli także bohaterowie jej filmu. Agnieszka Holland wspominała konfrontacje z żołnierzami radzieckimi, reakcje czeskich obywateli. Opowiadała o etiudzie szkolnej, która pokazywała konsekwencje stłumienia Praskiej Wiosny i o tym, jak to było być Polką w okupowanej Czechosłowacji. Prof. dr hab. Włodzimierz Borodziej nakreślił natomiast historyczne ramy tamtych wydarzeń, podkreślając ich złożoność oraz problemy polskiej pamięci zbiorowej w przypominaniu wstydliwej roli Polaków w inwazji na Czechosłowację. Własną perspektywę na tamte wydarzenia nakreślił bohater filmu, dowódca plutonu czołgów Tadeusz Oratowski, który brał udział w inwazji. ■

dr hab. Magdalena Saryusz-Wolska, prof. dr hab. Włodzimierz Borodziej, Agnieszka Holland (od lewej)

Agnieszka Holland

Projekcja i dyskusja panelowa w kinie Iluzjon „Occupation 68”

W sierpniu 2018 roku minęła 50. rocznica wkroczenia wojsk „bratnich krajów socjalistycznych” do Czechosłowacji. Jak wspominają inwazję mocno już postarzali uczestnicy tamtych wydarzeń? Cztery twórczynie i jeden twórca filmów z pięciu krajów, których żołnierze brali udział w interwencji, wybrali się razem z „kombatantami” na poszukiwanie historii z tamtego czasu. Ten niezwykły projekt filmowy pt. „Okupacja 68”, łączący pięć 26-minutowych obrazów dokumentalnych, pokazano jako rezultat współpracy kilku instytutów kultury z warszawskim NIH w stołecznym kinie „Iluzjon” 5 września 2018 roku. Przed pokazem dwie reżyserki wraz z producentem Stanisławem Zaborowskim opowiedziały podczas prowadzonej przez Karolinę Sulej dyskusji panelowej o swojej kwerendzie i kręceniu filmu. Węgierka Linda Dombrovszsky relacjonowała, jak trudno było skłonić do mówienia byłych żołnierzy węgierskich, których pół wieku temu zmuszono do wkroczenia do węgierskojęzycznej południowej Słowacji. Potrafili oni podzielić się swoimi wspomnieniami dopiero wtedy, kiedy w ramach swego rodzaju „rekonstrukcji” spotkali się w mundurach na dawnej arenie wydarzeń. Polka Magdalena Szymków przed rozpoczęciem zdjęć spędziła dużo czasu w archiwum, aby zrekonstruować wpływ interwencji na odbywający się wówczas festiwal piosenki w Sopocie. Licznie przybyła publiczność w skupieniu śledziła tę dokumentalną wyprawę w niedawną przeszłość. ■

organizatorzy pokazu filmu „Occupation 1968” w kinie Iluzjon

Przegląd filmowy „Rok protestu. 1968 w kinie europejskim” w Kielcach

W 1968 roku do europejskiej kultury i polityki wkroczyli przedstawiciele generacji, dla której słowa „równość” i „wolność” to nie były frazesy. Chociaż żądania protestujących studentów we Francji, Włoszech i Niemczech Zachodnich różniły się od oczekiwań młodych ludzi w Polsce i Czechosłowacji, to łączył je duch kontestacji i niezgody na zastany porządek społeczny. Pragnęli rewolucji obyczajowej i szukali nowego języka w sztuce. Różniła ich polityka. Rebelianci z Europy Zachodniej fascynowali się komunizmem, a buntujący się obywatele Europy Środkowo-Wschodniej go potępiali.

Koniec lat sześćdziesiątych to nie tylko radosna kontrkultura, protest-songi i moda na dzwony, ale też namacalne doświadczenie przemocy. Wkroczenie wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji, antysemicka nagonka w Polsce, zamachy antyterrorystyczne Czerwonych Brygad i Frakcji Czerwonej Armii, to tylko niektóre z ciemnych stron tych lat. Zmiany społeczne i polityczne wywoływały strach i niepokój grup, przeciw którym były wymierzone.

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, Stowarzyszenie im. Jana Karskiego w Kielcach, Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny, Instytut Słowacki w Warszawie, Czeskie Centrum, Instytut Goethego w Warszawie od 4 września do 13 września 2018 roku w siedzibie Stowarzyszenia im. Jana Karskiego – Instytucie Kultury Spotkania i Dialogu przedstawili wspólną panoramę tamtego czasu widzianą przez pryzmat filmów fabularnych. ■

Pozostałe

Nowa filia warszawskiego NIH w Pradze

Od marca 2018 roku Niemiecki Instytut Historyczny (NIH) w Warszawie ma nową filię, znajdującą się w stolicy Czech – Pradze. Placówka, której kierownikiem jest dr Zdeněk Nebřenský, promuje badania naukowe poświęcone czeskiej, niemieckiej i polskiej historii w kontekście europejskim. Praskie przedstawicielstwo współpracuje ściśle z oddziałem monachijskiego Collegium Carolinum i Akademią Nauk Republiki Czeskiej. Oficjalne otwarcie filii odbyło się w ramach uroczystej imprezy 1 października 2018 roku.

Filia w Pradze jest miejscem komunikacji, kooperacji i wymiany poglądów pomiędzy historykami niemieckimi, czeskimi i polskimi, a do swojej działalności, ułatwiającej im wzajemne kontakty, włącza również przedstawicieli nauk historycznych z sąsiednich krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Organizuje konferencje naukowe i wykłady oraz wspiera wydawanie publikacji.

Obecny profil badawczy dotyczy budowy infrastruktury socjalnej w małych miastach przemysłowych Europy Środkowej w drugiej połowie XIX wieku. Projekt analizuje tworzenie instytucji socjalnych nie tylko jako filantropijną, paternalistyczną czy też pragmatyczną inicjatywę poszczególnych przedsiębiorców i gmin miejskich, lecz także w ramach polityki społecznej imperialnego państwa. Projekt ma na celu ustalenie, czy – lub jakie – efekty synergii wyniknęły z interakcji między imperium, miastem a prywatnymi przedsiębiorstwami. Na bardziej ogólnej płaszczyźnie projekt ma pokazać, jak takie synergie przyczyniły się do transformacji środkowoeuropejskich miast. ■

Podróż studyjna do Płocka

7 września 2018 roku pracownicy NIH w Warszawie wybrali się w podróż studyjną do pięknie położonego Płocka, jednego z najstarszych polskich miast. Ten tysiącletni mazowiecki gród odgrywał nie tylko doniosłą rolę w epoce Piastów, ale od czasów średniowiecza był również ważnym ośrodkiem życia żydowskiego. Za okupacji niemieckiej podczas drugiej wojny światowej Płock – przemianowany na Schröttersburg – znalazł się w granicach rejencji ciechanowskiej, przyłączonej do Prus Wschodnich. Pracownicy NIH w Warszawie poznawali zmienną historię Płocka podczas zwiedzania miasta i wizyt w Muzeum Żydów Mazowieckich, Muzeum Mazowieckim oraz w najstarszej polskiej szkole – Małachowiance. ■

Nagroda Klio dla prof. Macieja Górnego

Pracownik naukowy NIH w Warszawie prof. dr hab. Maciej Górny podczas inauguracji Targów Książki Historycznej w Warszawie w Sali Wielkiej na Zamku Królewskim w Warszawie w dniu 29 listopada 2018 roku otrzymał nagrodę Klio trzeciego stopnia za książkę „Kreślarze ojczyzn. Geografowie i granice międzywojennej Europy" (Warszawa: Instytut Historii PAN). Nagroda „Klio", ustanowiona w 1995 roku przez Porozumienie Wydawców Książki Historycznej, cieszy się ogromnym uznaniem w środowisku historyków. Są to wyróżnienia za najlepsze książki historyczne wydane w ostatnim roku. Tym razem były to publikacje z lat 2017–18, w trzech kategoriach: autorskiej i monografii naukowej (nagroda za wkład autora w popularyzację historii), edytorskiej (dla wydawcy) oraz varsaviana (za książki o Warszawie).

pracownicy NIH w Warszawie w Płocku

W 2019 roku Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie planuje publikację niemieckiego przekładu pracy, która powstała w zespole badawczym Regionalność i powstawanie regionów. ■

Personalia

prof. dr. hab. Maciej Górny

© Felix Ackermann

Prof. Maciej Górny z nagrodą im. Wacława Felczaka i Henryka Wereszyckiego

Nagroda im. Wacława Felczaka i Henryka Wereszyckiego przyznawana jest od 2001 roku w uznaniu wybitnych osiągnięć jednemu z grona polskich oraz zagranicznych autorów zajmujących się dziejami Europy Środkowo-Wschodniej i jej relacji z Polską od średniowiecza do współczesności. Przyznaje ją Polskie Towarzystwo Historyczne – Oddział w Krakowie i Wydział Historyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Fundatorem Nagrody jest Wydawnictwo Literackie.

W XVIII edycji konkursu laureatami zostali prof. Piotr Kołakowski i prof. Michał Jarnecki, autorzy książki „Ukraiński Piemont: Ruś Zakarpacka w okresie autonomii 1938–1939". Nagrodę honorową otrzymał pracownik naukowy NIH w Warszawie, prof. dr hab. Maciej Górny za książkę „Kreślarze ojczyzn: geografowie i granice międzywojennej Europy". ■

Warszawskie Kolokwium Kryminologiczne

Jeżeli przyjmiemy, że przestępstwo jest konfliktem pomiędzy stronami, to praktyki jego uregulowania są lustrem kultury prawnej danego społeczeństwa. Państwo w tych konfiguracjach rozumiane jest jako całokształt praktyk jego przedstawicieli w różnych instytucjach takich jak policja, sądy oraz prokuratura. Takie nienormatywne podejście, przełamuje prosty podział na sprawcę i ofiarę przestępstwa, przedstawia państwo jako dynamiczny byt, w którym obywatele mają aktywny udział jako podmioty z własną agentatywnością

W ramach Warszawskiego Colloquium Kryminologicznego w roku akademickim 2018/19 omawiane są metodologiczne i teoretyczne interpretacje kultury prawnej oraz przestępczości. Specjaliści z dziedzin socjologii, prawa, historii, antropologii, resocjalizacji oraz innych nauk społecznych omawiają klasyczne i bieżące teksty naukowe z szeroko rozumianej kryminologii, które zostały opublikowane w języku polskim lub angielskim, i traktują przestępczość jako konflikt wpisany w kulturę prawną danego społeczeństwa.

Półtoragodzinne spotkania odbywają się raz w miesiącu. Obowiązkowe jest przeczytanie uzgodnionego wcześniej tekstu naukowego. W każdą drugą środę miesiąca o godz. 15.30 zapraszamy wszystkich zainteresowanych wykładowców, doktorantów oraz studentów, którzy przeczytali dany tekst przed kolokwium, do Pałacu Kultury i Nauki (sala 934). Kolejne teksty zgłaszane będą przez uczestników w trakcie spotkań. ■

© Barbara Herrenkind

Z wielkim smutkiem dowiedzieliśmy się, że odeszła członkini naszej Rady Naukowej **Michaela Marek**, profesor historii sztuki Europy Wschodniej na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie. Śmierć nagle przerwała jej aktywną działalność naukową.

Prof. dr hab. Michaela Marek z wielkim zaangażowaniem poświęcała się badaniom, pracy dydaktycznej i publikacjom na temat historii sztuki zogniskowanej na Europie Środkowo-Wschodniej i Wschodniej. W licznych publikacjach zajmowała się kontaktami kulturalnymi między Niemcami, Czechami i Słowakami oraz imponującą paletą innych tematów. Zespół Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie był dumny z pozyskania jej jako członkini Rady Naukowej, a w związku z otwarciem filii w Pradze planował jeszcze wiele przedsięwzięć z jej udziałem. ■

Dr **Aleksandra Kmak-Pamirska** pracowała w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie w zespole badawczym nr 1 Regionalność i tworzenie regionów od 15.11.2014 do 16.11.2018 roku. W tym okresie zajmowała się realizacją projektu „Podlasie i Dolne Łużyce: image i internalizacja w dyskursie społecznym i kulturowym w XIX i na początku XX wieku".

Od grudnia 2018 roku pracuje w Instytucie Łużyckim w Budziszynie z filą w Chociebużu, gdzie zajmuje się zagadnieniem turystyfikacji i instytucjonalizacji kultury dolnołużyckiej na początku XX wieku. ■

31 października 2018 roku dr **Katrin Stoll** zakończyła pracę w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie. Jako pracowniczka naukowa w zespole badawczym nr 5 Funkcjonalność historii w późnej nowoczesności prowadziła badania dotyczące m.in. historiografii Holokaustu i ścigania hitlerowskiej przemocy w Republice Federalnej Niemiec. Jej projekt badawczy był zatytułowany „Historiografia i publiczne wykorzystanie historii w późnej nowoczesności. Zbiorowe symbole i przedstawienia Zagłady w Niemczech i Polsce". Dr Katrin Stoll była zatrudniona w NIH w Warszawie od 1 lutego 2015 roku. ■

Przed przyjazdem do Warszawy w październiku 2017 roku **Josephine Schwark** studiowała etnologię europejską w Marburgu. Podczas stypendium Erasmusa na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu zainteresowała się tematyką niemiecko-polską. W Instytucie Herdera w Marburgu zdobyła doświadczenie w public relations, a od lipca 2018 roku współtworzy projekt „Polskie Pomniki i groby wojenne w Niemczech" Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie. Od 15.11.2018 pracuje w dziale PR w NIH w Warszawie. ■

Stypendyści

Stypendystki i stypendyści NIH w Warszawie II połowa 2018 roku

czerwiec–sierpień 2018
Dr hab. Jolanta Mickute (Uniwersytet Witolda Wielkiego, Kowno)
Modern, Zionist, Feminist: The Politics of Culture, Ethnicity, and Gender in Interwar Poland,1918–1939

lipiec–grudzień 2018
Prof. dr hab. Florian Urban (Mackintosh School of Architecture, Glasgow)
Postmodern Architecture in Poland

sierpień–wrzesień 2018
Dr Mariusz Kałczewiak (Uniwersytet w Poczdamie)
The Defenders of the Nation? Jewish Lawyers, Legal Order and the Jewish Question in Poland (1868–1939)

wrzesień 2018
Roii Ball (University of California, Los Angeles)
Constructing the Imperial Frontier: Social History of the Prussian Settler-Colonial Project in the German-Polish Borderlands, 1880s–1920s

wrzesień–październik 2018
Piotr Franz (Uniwersytet Europejski Viadrina, Frankfurt nad Odrą)
Genese und Evolution der polnischen extremen Rechten

wrzesień–październik 2018
Dr Martin Sander (Deutschlandradio, Berlin)
Untergründe – Widerstand und Alltag im besetzten Warschau

wrzesień–październik 2018
Dr Margarita Korzo (Rosyjska Akadamia Nauk, Moskwa)
Konfessionsgeschichte durch das Prisma des Katechismus: die reformierte Tradition Polen-Litauen des 16. und 17. Jahrhunderts

październik–grudzień 2018
Dr Mikołaj Kunicki (University of Oxford)
Creating the Past and Entertaining Patriots: National Communist Cinema in People's Poland, 1956–1970

listopad–grudzień 20182018
Dr Viktor Filas (Chortycka Narodowa Akademia, Zaporoże)
Obozy pracy dla jeńców polskich na Ukrainie w latach 1939-1940: tworzenie, funkcja, przekształcenie statusu prawnego więźniów

listopad–grudzień 2018
Janine Fubel (Uniwersytet Humboldtów w Berlinie)
Das bewegliche Lager. Entscheidungsinstanzen, Personal und Praktiken sowie räumlich-situative Bedingungen des Räumungstransportes aus dem KZ Sachsenhausen 1945

Nowe publikacje

Dariusz Adamczyk: *Srebro i władza. Trybuty i handel dalekosiężny a kształtowanie się państwa piastowskiego i państw sąsiednich*

Przez około 300 lat miliony arabskich, a następnie niemieckich i anglosaskich monet docierały do Europy Wschodniej i Północnej, wpływając istotnie zarówno na ekonomiczny, jak i na społeczno-polityczny rozwój tych obszarów. Srebro stało się wtedy strategicznym instrumentem władzy, który Piastowie oraz inne kształtujące się dynastie chciały poddać swojej kontroli czy nawet zmonopolizować. Gromadzenie i dystrybucja kruszców pozwalały opłacić drużyny wojowników i pozyskać politycznych klientów, służyły więc konsolidacji i stabilizacji panowania.

W związku z tym pojawia się wiele pytań: jak potrzeba zdobycia dóbr i niewolników, których można było wymienić na srebro, stymulowała ekspansję wczesnych państw? W jakim zakresie nowe dynastie ściągały trybuty już w formie kruszcu? I w końcu, jak reagowały one na przesunięcia zasięgu importu monet oraz jego załamania? Autor bada temat w szerokiej perspektywie chronologicznej i geograficznej na podstawie skarbów, źródeł pisanych oraz archeologicznych wykopalisk. Analiza materiału sugeruje, że geneza państw w Europie Środkowej i Wschodniej daje się wyjaśnić tylko przy uwzględnieniu (trans)kontynentalnych powiązań i kontaktów.

Monografia naukowa powstała w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie i stała się podstawą habilitacji autora na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Gottfrieda Wilhelma Leibniza w Hanowerze. Jej pierwsze wydanie ukazało się w języku niemieckim w 2014 roku w Wiesbaden nakładem wydawnictwa Otto Harrassowitz. ■

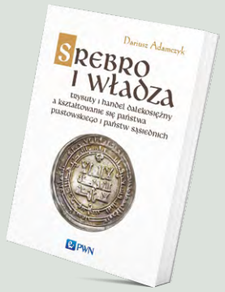

Dariusz Adamczyk: Srebro i władza.Trybuty i handel dalekosiężny a kształtowanie się państwa piastowskiego i państw sąsiednich. Tłum. Agnieszka Gadzała, Warszawa 2018, str. 426
EAN: 9788301201241

Martin Faber: *Sarmatismus. Die politische Ideologie des polnischen Adels im 16. und 17. Jahrhundert*

Szlachta w Rzeczpospolitej Obojga Narodów była przekonana, że żyje w najlepszym państwie świata. Uważała, że prawie wszystkie inne kraje są władane przez tyranów i że tylko ona sama posiada wyjątkową „polską wolność". Aby utrzymać swoje przywileje, wykształciła mentalność, którą przedstawiciele polskiego Oświecenia pod koniec XVIII wieku określili mianem „sarmatyzmu" – od starożytnego ludu Sarmatów, który polska szlachta uważała za swoich przodków. Zgodnie z sarmacką ideologią każda zmiana w państwie była uważana za szkodliwą, a w formie „liberum veto", czyli zasady jednomyślności w Sejmie, stworzono polityczny instrument, który na dobrą sprawę uniemożliwiał reformy ustroju i społeczeństwa. Organizm państwowy był wskutek tego coraz bardziej paraliżowany i osłabiany, wielu przewidywało już przyszłe rozbiory Polski, jednak większość szlachty nadal trzymała się tej ideologii.

Studium Martina Fabera daje po raz pierwszy w piśmiennictwie niemieckim możliwość głębokiego wniknięcia w sarmatyzm, jego powstanie i rozwój, społeczne uwarunkowania i przejawy oraz jego historyczne oddziaływanie. Prezentuje nowe spostrzeżenia na temat roli Polski w okresie przedrozbiorowym i w Europie, które rozszerzają rozumienie dziejów Polski o jeden z decydujących aspektów. ■

Martin Faber: Sarmatismus. Die politische Ideologie des polnischen Adels im 16. und 17. Jahrhundert (= NIH w Warszawie, Quellen und Studien, tom 35). Wiesbaden: Harrassowitz 2018, str. 526
88,00 EUR.
ISBN 978-3-447-10956-7

Terminy

Wykłady wtorkowe

26 lutego 2019, godz.18.00
NIH w Warszawie
Prof. dr hab. Martin Sabrow (Berlin/Poczdam)
Szczęśliwy rok Honeckera: 1987. Triumf i upadek socjalizmu w NRD z perspektywy biograficznej

---

19 marca 2019, godz.14.00
NIH w Warszawie
Prof. dr hab. Etienne François (Berlin)
Czy kraje wschodnioeuropejskie różnią się strukturalnie od zachodnioeuropejskich?

---

23 kwietnia 2019, godz.14.00
NIH w Warszawie
Prof. dr hab. Martina Winkler (Kilonia)
Pionierska chusta i Krecik: oblicza dzieciństwa w socjalistycznej Czechosłowacji

---

28 maja 2019, godz.14.00
NIH w Warszawie
Prof. dr hab. Anne-Charlott Trepp (Kassel)
„Rozróżnienie konfesyjne" i powstanie nowoczesności. O nowej konceptualizacji topografii religijnej w epoce nowożytnej

---

Wykłady poniedziałkowe filii w Wilnie

28 stycznia 2019, godz.17.00
Filia warszawskiego NIH w Wilnie
Prof. dr hab. Maciej Górny (Warszawa)
Vaterlandszeichner. Geografen und die Grenzen Zwischenkriegseuropas

---

25 lutego 2019, godz.17.00
Filia warszawskiego NIH w Wilnie
Prof. dr hab. Martin Sabrow (Berlin/Poczdam)
Szczęśliwy rok Honeckera: 1987. Triumf i upadek socjalizmu w NRD z perspektywy biograficznej

---

25 marca 2019, godz.17.00
Filia warszawskiego NIH w Wilnie
Prof. dr hab. Tanja Penter (Heidelberg)
Behinderten- und Krankenmorde unter deutscher Besatzung (1941–1943) in der Ukraine und ihre juristische Aufarbeitung

---

29 kwietnia 2019, godz.17.00
Filia warszawskiego NIH w Wilnie
Prof. dr hab. Yfaat Weiss (Lipsk/Jerozolima)
Zur Untermiete. Über Metaphern und Lebenswelten

---

27 maja 2019, godz.17.00
Filia warszawskiego NIH w Wilnie
Prof. dr hab. Volker Zimmermann (Monachium/Düsseldorf)
Polen und Litauer im Visier von Justiz und Kriminologie. Zur Diskussion über Kriminalität und Ethnizität in den preußischen Ostprovinzen des Deutschen Kaiserreichs (1871–1914)

Wykłady filli NIH w Pradze

28 lutego 2019, godz.14.30
Filia warszawskiego NIH w Pradze
Prof. dr hab. Maciej Górny (Warszawa)
Wissenschaft ohne die Deutschen: Geographie und Raumvorstellungen in Ostmitteleuropa nach 1918

---

28 marca 2019, godz.17.00
Filia warszawskiego NIH w Pradze
Dr Sarah Lemmen (Kilonia)
Tschechen auf Reisen: Repräsentationen der Außereuropäischen Welt und Nationale Identität in Ostmitteleuropa, 1890–1938

---

23 maja 2019, godz.17.00
Filia warszawskiego NIH w Pradze
Dr Timo Luks (Gießen)
Prekäres Leben, prekärer Dienst. Die Polizei im 19. Jahrhundert

---

Pozostałe wykłady

7 marca 2019, godz.18.00
NIH w Warszawie
Otwarta dyskusja panelowa **„Dark Public History"**
Dyskutują: Jessica Moody, Philip Stone, Jörg Skribeleit, Dorota Sajewska, Moderation: Achim Saupe
*W ramach konferencji **Shadow Places. Urban Strategies of Dealing with Painful Pasts***

---

8 marca 2019, godz.9.00
NIH w Warszawie
Wykład otwarty Astrid Erll **„Shadow Places of Migration"**
*W ramach konferencji **Shadow Places. Urban Strategies of Dealing with Painful Pasts***

Debata Lelewelowska

20 lutego 2019, godz.17.30
Litewska Narodowa Biblioteka Martynasa Mažvydasa
History with People. Everyday Life History and Its Historical Research in Germany and Central and Eastern Europe

---

Konferencje / Warsztaty

20–22 lutego 2019
Filia warszawskiego NIH w Wilnie
Konferencja **„Everyday Life History and its Approaches to Writing the History of Twentieth-Century Europe"**

7–10 marca 2019
NIH w Warszawie
Konferencja **„Shadow Places. Urban Strategies of Dealing with Painful Pasts"**
we współpracy z Centrum Badań Historii Najnowszej w Poczdamie

---

25–26 kwietnia 2019
NIH w Warszawie
Warsztaty **„Historyczne badania recepcji filmowej"**

13–15 maja 2019
NIH w Warszawie
Konferencja **„Twórcy regionów w Europie Środkowo-Wschodniej"**

22–24 maja 2019
Vila Lanna w Pradze
Konferencja **„«Let's talk about History!» Public History through face-to-face communication"**
NIH w Warszawie, filia NIH w Pradze wraz z Centrum Badań Historii Najnowszej w Poczdamie

---

20–21 czerwca 2019
Litewski Instytut Historyczny, Wilno
Konferencja **„Making the Empire Great Again: Challenges in Modernising the Russian Empire"**
Litewski Instytut Historyczny we współpracy z filią NIH w Wilnie

---

24–26 września 2019
NIH w Warszawie we współpracy z Nordost Instytutem w Lüneburgu
Minority–Migration–Mobility–Memory in East Borderlands
Konferencja podsumowująca projekt badawczy programu NCN i DFG Beethoven **„Żydzi i Niemcy w polskiej pamięci zbiorowej"**

Pozostałe

6 marca 2019, godz.18.00
Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego
Astrid Erll, polskie wydanie książki: **„Kultura pamięci. Wprowadzenie"**
*Promocja książki w ramach spotkania zatytułowanego **Travelling memories. How memories move in the Age of Globalization** podczas konferencji **Shadow Places***

Więcej informacji o naszych wydarzeniach:
www.dhi.waw.pl/wydarzenia/

Impressum

Wydawca:
Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

Redakcja:
Kinga Wołoszyn-Kowanda, Josephine Schwark

Zamknięcie wydania: 15.01.2019

Opracowanie graficzne: Marta Warmińska

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie
Pałac Karnickich
Aleje Ujazdowskie 39
00-540 Warszawa

Tel.: +48-22-525 83-00
Fax: +48-22-525 83-37
E-mail: dhi@dhi.waw.pl
www.dhi.waw.pl

Godziny otwarcia biblioteki:
Poniedziałek, wtorek, czwartek: 10.00–17.00
Środa: 10.00–18.00
Piątek: 10.00–14.00

www.dhi.waw.pl
www.facebook.com/DHIWarschau/

Prawa do wszystkich zdjęć wykorzystanych w Newsletterze posiada NIH w Warszawie. Inni właściciele praw podani są pod zdjęciami.

25 Jahre / lat
DHI Warschau
NIH w Warszawie

Deutsches
Historisches Institut
Warschau

Niemiecki
Instytut Historyczny
w Warszawie

Max Weber
Stiftung
Deutsche
Geisteswissenschaftliche
Institute im Ausland